

AZ ASSZISZTÁLT ÖNGYILKOSSÁG JOGI ÉS PSZICHOLÓGIAI VETÜLETEI*

LEGAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ASSISTED SUICIDE

Szikszai Dóra**

Abstract

In this paper I intend to examine the legal and psychological aspects of assisted suicide in a comprehensive way. In my study I will inspect the centuries-old domestic regulation of assisted suicide. In addition, I will shed light on the psychological state of the perpetrator and the victim, including a detailed exploration of the psychological intention-strengthening effect of group suicide. I will complement my paper with a relevant case law and examples of foreign regulation.

Keywords: assisted suicide, complicity in suicide, the psychological state of the perpetrator and the passive subject, Commonwealth vs. Carter, foreign regulation of assisted suicide, group suicide

Kulcsszavak: asszisztált öngyilkosság, öngyilkosságban közreműködés, az elkövető és a passzív alany pszichéje, Commonwealth vs. Carter ügy, öngyilkosságban közreműködés külföldi szabályozása, csoportos öngyilkosság

1. Bevezetés

Jelen munkámban átfogóan kívánom vizsgálni az asszisztált öngyilkosság mind jogi, mind pszichológiai aspektusát. Tanulmányomban górcső alá veszem az öngyilkosságban közreműködés több évszázados múltra visszatekintő hazai szabályozását. Mindemellett rávilágítanék az elkövető, illetve az áldozat pszichés állapotára, ezen belül pedig kutatom a csoportosan elkövetett öngyilkosságok lélektani szándékerősítő hatását is. Írásomat egy releváns jogesettel, valamint külföldi szabályozási mintákkal színesítem.

2. Az asszisztált öngyilkosság hazai jogi megítélése

2.1. Történeti áttekintés

Az öngyilkosság megítélése már az Ókor óta széles körben foglalkoztatja az embereket, kezdetben azonban ennek főként vallási okai voltak. A római jogban az öngyilkosságot elkövető holttestét vallási okokból kifolyólag megbecstelenítették, azonban a szuicid

* A tanulmány a Magyar Jogász Egylet Ösztöndíjprogramjának támogatásával készült.

** Szikszai Dóra, harmadéves nappali tagozatos joghallgató, ME Állam- és Jogtudományi Kar; doraszikszai@icloud.com; Konzulens: Prof. Dr. Jacsó Judit fejlesztési és gazdasági dékánhelyettes, tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék. E-mail: jogiacso@uni-miskolc.hu

magatartások jogi következményekkel is jártak. Az öngyilkosság elkövetésére *quasi-beismerő vallomásként* tekintettek azon fogvatartott esetében, akire nézve halálbüntetést vagy vagyonekobzást rendeltek el. Vele szemben azt vélelmezték, hogy beismerte bűnösségét, így eltekintettek a büntetéstől, azaz megóvta vagyonát fennmaradó rokonságának.¹ Ezenfelül az öngyilkosságban közreműködés tekintetében már büntetni rendelték azt a rabszolgát is, aki felismerte ura szuicid szándékát, azonban ezt nem akadályozta meg kellő időben.²

Habár Magyarország is hosszú katolikus múltra tekint vissza, középkori királyaink mégsem tartották olyan jelentősnek az öngyilkosságok számát, hogy törvényeikben szankciókat helyezzenek kilátásba. A 1514-es Werbőczy féle *Tripartitum* is egyházi szellemben íródott, mégsem tartalmaz rendelkezéseket sem az öngyilkosság elkövetéséről, sem az abban való közreműködésről.³

Hazánkban az öngyilkosság büntetendőségét a kánonjog honosította meg a 17. században. Kezdetben az öngyilkosság elkövetése került pönalizálásra a *Praxis Criminalis* (1656) által. Ezt követte a *Sanctio Criminalis Josephina* (1787), mely csupán átmenetileg lépett hatályba, ennek ellenére szigorú jogkövetkezményekkel sújtotta az öngyilkosság elkövetőjét. Büntetőjogi szankcióként említette például a szuicid magatartást megkísérlő személy fogházi felügyeletét mindaddig, amíg bizonyossá nem vált, hogy többet nem tesz ilyenre kísérletet. Természetesen a büntetőjogon kívül más eszközökkel is próbálta az állam megakadályozni ezt az erkölcsileg is elítélendő tettet. Az öngyilkosokat egyházi közreműködéssel nem lehetett eltemettetni, valamint elrendelték a hóhér általi temetést. A polgári jog szerint ezenfelül a hagyaték egyharmadát elkobozták.⁴ Az öngyilkosságban közreműködés, hasonlóan a római joghoz, egyfajta megelőzés elmulasztásában volt tetten érhető. Egyre gyakoribbá vált ugyanis a hozzátartozók felelősségének megállapítása is, ha nem követtek el mindent annak érdekében, hogy az öngyilkosságot megakadályozzák.⁵ Az öngyilkosság megítélésének változását az 1791. évi tervezet hozta meg, amikortól már csak az öngyilkosságban közreműködést rendelték büntetni, azon belül pedig mind a felbujtást, mind a segítségnyújtást. Továbbá a becstelenítő temetés is tilossá vált, senkitől nem lehetett megtagadni a szentelt földben való végső nyugalomra helyezést sem. Az egyház általi tetetés tilalma azonban továbbra is fennmaradt. Az 1795. évi tervezet vélelmet állított fel, miszerint az elkövető életét saját kezével valamilyen betegség vagy elmezavar miatt oltotta ki. A tervezet átvette a *Sanctio Criminalis Josephina*-ból azt a rendelkezést, amely az öngyilkosságot megkísérlő személy felügyeletét tartalmazta.⁶ Az 1843. évi Deák-féle büntetőjogi javaslat is magába foglalta az öngyilkosságban közreműködés tényállását.⁷

A Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) a felvilágosodás eszméjével azonosulva már tiszteletben tartotta az önrendelkezés jogát, mely szerint az ember maga dönthet életének végéről, így az öngyilkosságot és annak megkísérlését már nem rendelte büntetni. Ugyanakkor pontos kidolgozásra került az öngyilkosságban közreműködés tényállása, melynek elkövetőjére 3 évig terjedő fogházbüntetés várt. Hatályos jogunkhoz hasonlóan, a felbujtói („*öngyilkosságra rábír*”), illetve a bűnsegédi magatartás („*e célra annak tudva eszközöket vagy szereket*

¹ NÓTÁRI Tamás: Az öngyilkosság kérdésköre a római büntetőjogban, In: Filó Mihály (szerk.): Halálos bűn és szabad akarat, Medicina Kiadó, Budapest 2013., 109.

² BELOVICS Ervin: Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai, Magyar Jog, 2014/3., 194.

³ BATÓ Szilvia: Az öngyilkosság a régi magyar büntetőjog-tudományban, In: Filó Mihály (szerk.): Halálos bűn és szabad akarat (szerk.: Filó Mihály), Medicina Kiadó, Budapest 2013., 76.

⁴ FILÓ Mihály - MOLNÁR G. Fruzsina: Az öngyilkosság a jogtörténetben. Jogtörténeti Szemle, 2006/2., 34.

⁵ BÉRCES Viktor: A rábírás, mint elkövetési magatartás értelmezésének kérdései részesség, illetőleg öngyilkosságban közreműködés esetén. Jogelméleti Szemle, 2015/1., 6.

⁶ FILÓ - MOLNÁR i. m. 34.

⁷ BATÓ i. m. 77.

szolgáltat”) is megvalósította a deliktumot.⁸ Ezenfelül egy speciális minősített esetet is büntetni rendelt a törvény. Súlyosabban büntették ugyanis azokat az elkövetőket, akik abban állapodtak meg, hogy egyikük öngyilkosságot követ el egy rajtuk kívül álló ok függvényében, amely lehetett akár érmefeldobás is.⁹

Az 1961. évi V. törvény a tényállás további két minősített esetét vezette be. Azon esetekre a büntetési tétel magasabbá vált, amikor az áldozat fiatalos vagy kóros elmeállapotú volt.¹⁰ Az 1978. évi IV. törvény továbbra is fenntartotta az öngyilkosságban közreműködés tényállását, azonban minősített eseteket már nem nevesített. Ezt a törvényt azonban mégis fontos megnevezni, ugyanis ennek mintájára alakult ki hatályos szabályozásunk.¹¹ A törvény így rendelkezett: „*Aki más öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik, vagy elkövetik, büntetést követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

2.2 Hatályos szabályozás a 2012. évi C. törvény tükrében

„162. § (1) *Aki más öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntetést miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt bír rá öngyilkosságra, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

„160. § (5) *Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki tizenegyedik életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik.*”¹²

A hatályos Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) tehát továbbra sem bünteti az öngyilkosságot, csupán az abban való közreműködést, illetve meghatározza annak minősített esetét is. Ezenfelül az öngyilkosságra rábírás, mint elkövetési magatartás megjelenik még az emberölés törvényi tényállásában is (Btk. 160. § (5) bekezdés). Ennek oka a 14. életévét be nem töltött, illetve az akaratnyilvánításra képtelen személyek fokozott büntetőjogi védelme. E két deliktum elhatárolását behatóan vizsgálja a Kúria 3/2013. számú Büntető Jogegységi Határozata. Fontos felhívni arra a figyelmet, hogy az emberölésként minősülő esetben az elkövetési magatartás kizárólag rábírás lehet, míg az öngyilkosságban közreműködés a bűnszegédi magatartásokat is büntetendővé nyilvánítja. A Btk. miniszteri indokolása is kiemeli, hogy maga az öngyilkosság vagy annak kísérlete nem ütközik a Btk. egyik tényállásába sem, ugyanakkor az ahhoz kapcsolódó közreműködői magatartásokat a törvény már büntetni rendeli.¹³ Erről értekezik továbbá a Legfelsőbb Bíróság (mai nevén Kúria) is, mely szerint az

⁸ 1878. évi V. törvénycikk 283. §

⁹ 1878. § V. törvénycikk 283. § (2) bekezdés: „*Ha pedig két személy kölcsönösen megegyezett az iránt, hogy előre meghatározott módon a sorstól tételessék függővé, hogy közülök melyik váljék öngyilkossá, s ennek következtében az öngyilkosságra irányított cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be: mindkettőre egy évtől öt évig terjedhető államfogház; ha pedig a halál bekövetkezett: az életben maradottra öt évtől tíz évig terjedhető államfogház állapítandó meg*”.

¹⁰ 1961. évi V. törvény 255. §

¹¹ BÉRCES i.m. 7.

¹² 2012. évi C. törvény

¹³ 2012. évi C. törvény miniszteri indokolása

öngyilkosság erkölcsi normákkal ellentétes mivolta miatt a Btk. preventív jelleggel szankcionálja a járulékos jellegű magatartásokat, önálló *quasi sui generis* bűncselekménynek minősítve azt.¹⁴ A jogalkotó tehát a *sui generis* részesi deliktumok közé sorolja az öngyilkosságban közreműködést, ennek oka pedig, hogy az adott magatartás már önmagában is jelentős mértékben veszélyezteti a társadalmat, ugyanis a legfontosabb jogi tárgy, az emberi élet sérelmével jár. A *quasi sui generis* elnevezés arra utal, hogy maga a tettesi alapcselekmény, azaz az öngyilkosság, amely szükségszerű a részesi cselekmény járulékos mivoltából kifolyólag, nem büntetendő. Az öngyilkosságban közreműködés és az emberölés büntetteinek elhatárolásánál kell meg beszélnünk arról is, hogy a törvény eltérő objektív büntethetőségi feltételt állapít meg. Az öngyilkosságban közreműködés esetében elegendő az is, ha az áldozat az öngyilkosságot csupán a kísérlet stádiumáig juttatja, ezzel szemben az emberölésnek minősülő öngyilkosságra rábírás büntethetőségi feltétele minden esetben az öngyilkosság elkövetése. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény indokolása azzal a magyarázattal szolgál a jogalkalmazó számára annak érdekében, hogy feloldja ezt az anomáliát, hogy az emberölés esetében azért nem értékeli az öngyilkosság kísérletét a jogalkotó, mert az emberölés alapesetének kísérlete már önmagában is büntetendő, mint nyitott törvényi tényállás.

A hatályos szabályozás rövid összefoglalása után, a passzív alany, illetve az elkövető személyével kívánok foglalkozni jogi minősítés szempontjából, illetve pszichés vonatkozásban.

3. Az öngyilkosságban közreműködés passzív alanya

3.1 Jogi vonatkozások

A passzív alany vizsgálata fontos szempont a jogi minősítés során. Alapvetően a bűncselekmény passzív alanya bárki lehet, korra, nemre, egészségi állapotra tekintet nélkül.¹⁵ Ezzel szemben megfigyelhető az, hogy amikor az öngyilkosság okait kutatjuk, az áldozatokat a fentebb említett tulajdonságok szerint csoportokba sorolhatjuk. Erről a későbbiekben, a pszichés aspektus vizsgálatánál írnék.

A jogalkotó a Btk-ban bonyolult rendszert tár elénk. Az elkövető és a passzív alany életkora, illetve a passzív alany akaratnyilvánítási képessége határozza meg ugyanis, melyik jogszabályhely alkalmazandó. 14 év alatti passzív alany esetén a bíróság vélelmezi a beszámítási képesség hiányát. Esetükben emberölésért kell felelősségre vonni azt az elkövetőt, aki öngyilkosságra bírta rá őket (Btk. 160. § (5) bekezdés). Ha a cselekmény azonban csak az öngyilkosság kísérletéig jut el, esetleg az elkövetési magatartás bűnsegédi jellegű, akkor a 14 év alatti személyek vonatkozásában is az öngyilkosságban közreműködés minősített esete kerülhet megállapításra (Btk. 162. § (2)). A Btk. 160. § (5) bekezdése alkalmazandó továbbá az akaratnyilvánításra képtelen személy öngyilkosságra rábírása esetén is.

A Btk. 162. § (1) bekezdése szerint minősülnek azok az esetek, amikor a passzív alany betöltötte a 18. életévét. Ez az öngyilkosságban közreműködés alapesete. Ennek minősített esete, ha a passzív alany 14-18 év közötti, továbbá, ha az elkövető betöltötte 18. életévét. Mindkét bűncselekmény vonatkozásában az elkövetési magatartás lehet rábírás, illetve

¹⁴ Legf. Bír. Bf. II. 772/1981. sz. (BH 1983.7.)

¹⁵ GULA József: XV. fejezet, in: Görgényi Ilona - Gula József - Horváth Tibor - Jacsó Judit - Lévay Miklós-Sántha Ferenc - Váradi Erika: Magyar Büntetőjog Különös rész, Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2020., 95.

segítségnyújtás is, valamint objektív büntethetőségi feltételként a jogalkotó az öngyilkosság megkísérlését támasztja az elkövető felé.

3.2 Pszichológiai vonatkozások

Mint említettem, nem csak a minősítést, de az okokat és az előfordulás gyakoriságát is meghatározhatja a passzív alany tulajdonsága. Egy fiatalkorút, illetve egy akaratnyilvánításra képtelen személyt könnyebben rá lehet bírni öngyilkosság elkövetésére, hiszen annak következményeivel részben vagy egészben nincs tisztában.

Monica Bobbert, etikus hívja fel a figyelmet írásában arra a jelenségre, hogy bizonyos korosztályok között az öngyilkosság okaiban eltéréseket fedezhetünk fel. A serdülők, illetve a fiatal felnőttek öngyilkossági vágya könnyedén alkalmas a társadalom megriasztására. Az érintetteknek azonban sokkal inkább szubjektív okai vannak arra, hogy saját kezüleg kioltás életüket. Ezek a háttérben meghúzódó okok pedig lehetőséget kínálnak az elkövetőnek arra, hogy rábeszélhessék, vagy segítséget nyújthassanak az áldozatnak. Ilyen szubjektív okok lehetnek például a beteljesületlen párkapcsolatok, a szociális magány, vagy az iskolai, egyetemi, munkahelyi kudarcok megélése. A második csoportba tartoznak a 60-as éveik közepén járó emberek, akikben megváltozik a társadalmi környezet perspektívája, a szubjektív okokat pedig objektív okok váltják fel, mint például öregedés, a kilátástalanság vagy a teljes élet hiánya. Az öngyilkossági vágy esetükben már megfontolt, hosszabb távon van jelen, illetve felmerül a mentális betegség gyanúja. Az öngyilkosság önkéntes voltát már kevésbé kérdőjelezi meg, mint a fiatal egyének esetében, ez tehát azt mutatja, hogy az öngyilkosságban közreműködés is ritkábban merülhet fel. Ezzel szemben az orvosok által asszisztált öngyilkosság már társadalmi-politikai viták részét képezi bizonyos betegségek esetén. A harmadik csoport a gyógyíthatatlan, halálos betegségben szenvedő személyek köre. Ide tartoznak a szomatikus betegségek (pl. rák), a krónikus mentális betegségek (pl. depresszió), továbbá a súlyos veleszületett vagy szerzett fogyatékoságok. Az ilyen személyek esetében a szubjektív okokra a társadalom már kevésbé kérdez rá és az asszisztált öngyilkosság egyre inkább elfogadható megoldásnak tűnik az emberek számára. A betegségeket vagy a fogyatékoságot kvázi objektív oknak tekintik a feltételezhetően tartósan alacsony életszínvonal miatt.¹⁶

Összefoglalva tehát arra következtethetünk Bobbert tanulmányából, hogy azokat a személyeket lehet legkönnyebben meggyőzni az öngyilkosság elkövetéséről, akiknek ez egy fellángolásszerű ötlet, hiszen náluk van döntő jelentősége a szubjektív okoknak és a külvilág behatásainak. Ez a korcsoport a fiatalokat érinti leginkább, akiket az elkövetők könnyen elérhetnek az interneten keresztül is. Így kapcsolódik össze az öngyilkosságban közreműködés és a kiberbűnözés témaköre. Az interneten keresztül különböző csoportok létesülhetnek arra, hogy a nehéz helyzetbe került személyek átsegítsék egymást bizonyos élethelyzeteken, azonban ez gyakran átfordulhat egy öngyilkosságot támogató, egymás szándékát erősítő közösségbe is. Itt szeretnék tehát áttérni következő pontomra, a csoportos öngyilkosságok körére.

¹⁶ Monica BOBBERT: Suizidwunsch und die Perspektive der Anderen: Zur Problematik impliziter Vorannahmen und der Hilfslosigkeit Nahestehender, in: EthikJournal 4. Jg., 2. Ausgabe 2017, 32.

3.2.1 Csoportos öngyilkosságok, mint pszichés tényező

A passzív alany mentális állapotánál tehát hangsúlyozandó, hogy az öngyilkossági szándék nem feltétlenül egy mentális problémából fakad, hanem akár egy csoport nyomására. Az ilyen csoportok kialakulása napjaink égető gondjává válhat, hiszen a globalizáció és az internet kitűnő táptalaja annak, hogy az emberek egyszerű módon kapcsolatot teremtsenek egymással, akár telekommunikációs eszközök révén is. Vizi János a több személyt érintő öngyilkosságokat 4 kategóriába sorolta:

1. Olyan személy kapcsolódik be az öngyilkosság elkövetésébe, akinek alapvetően nincs „életelhagyási” szándéka.
2. Minden egyén többé vagy kevésbé együttműködik öngyilkossági szándékuk kifejezésében és gyakran a végrehajtásban is segítik egymást, támaszt nyújtanak egymásnak.
3. A szuicid hajlamú egyén olyan elkövetési mód mellett dönt, amely több személy életét is érinti és ezen személyek ismeretlenek vagy közömbösek számára. (pl. közlekedési baleset okozása)
4. Az öngyilkossági elhatározás előtt vagy után emberölési szándék is kialakul.¹⁷

A második pont vonatkozik leginkább a csoportos öngyilkosságok körére, amikor kifejezetten az öngyilkosság elkövetése céljával létesülnek közösségek és segítik egymást halálba. Itt egyfajta kölcsönös szándékerősítésről beszélhetünk. Ennek veszélye főként abban áll, hogy a 21. században már találkozni sem szükséges a tagokkal, hanem személyiségünk felvállalása nélkül is bíztathatunk bárkit arra, hogy véget vessen saját életének, így pedig a következményekkel sem kell szembesülnünk.

4. Az öngyilkosságban közreműködés elkövetője

4.1 Jogi vonatkozások

Az öngyilkosságban közreműködés büntettének vizsgálatakor az elkövető személye szintén fontos részét kell, hogy képezze tanulmányomnak. Az első tényező, hogy hogyan válik a részesi magatartást tanúsító személy a bűncselekmény önálló tettesévé, már kifejtésre került a deliktum *quasi sui generis* jellegének magyarázatánál. A második lényeges aspektus az elkövető életkora, amely a jogi minősítés szempontjából kiemelt szerepet játszik. Az öngyilkosságban közreműködés alapesetét, valamint az emberölésnek minősülő fordulatot bárki megvalósíthatja, azonban az öngyilkosságban közreműködés elkövetőjévé csak 18. életévét betöltött személy válhat.

Az elkövető kapcsán merülhet fel továbbá a bűncselekmény közvetett tettesi jellege is, azaz, hogy az elkövetőt miért nem az emberölés közvetett tetteseként vonja felelősségre a jogalkalmazó. A 2009. évi LXXX. törvény értelmében közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés miatt nem büntethető vagy tévedésben lévő személy felhasználásával valósítja meg. Mészáros Ádám világít rá arra, hogy nem volt helyes az a korábbi bírói gyakorlat, amely az emberölés közvetett tetteseként vonta felelősségre azt, aki gyermekkorú vagy beszámítási

¹⁷ VIZI János: A több személyt érintő öngyilkosságok néhány esete, jellemzője, In: Filó Mihály (szerk.): Halálos bűn és szabad akarat. Medicina Kiadó, Budapest 2013., 299-300.

képességgel nem rendelkező személyt bírt rá az öngyilkosság elkövetésére, de ezzel szemben az öngyilkosságban közreműködés önálló tettesének tekintette azt, aki csak segítséget nyújtott az ilyen személyeknek öngyilkosság elkövetéséhez, hiszen a rábírás és a segítségnyújtás különböző módon való megítélése aggályos, mivel a közvetett tettség mind felbujtásszerű, mind bűnsegélyszerű magatartással megvalósulhat, tehát nincs észszerű indok a megkülönböztetésre. A közvetett tettség kizárásának további oka, hogy jelen esetben nem beszélhetünk egy szándékos bűncselekményről, hiszen az öngyilkosság nem büntetendő, tehát nem rendelkezik olyan törvényi tényállással, amelyet a felhasznált személy megvalósít. Másrészt az emberölés tényállása az „aki mást...” fordulattal kezdődik, tehát fogalmilag kizárt a közvetett tettség megállapítása, hiszen a felhasznált személy nem más, hanem önmaga életét oltja ki.¹⁸

4.2 Pszichológiai vonatkozások

Az élet elleni bűncselekmények elkövetőinek személyisége, annak ellenére, hogy a nem, az életkor stb. önmagában nem bír különösebb jelentőséggel, elvezet a motivációs és oksági háttér részletes megismeréséhez, így helyesen választhatjuk meg a prevenció eszközeit. Fontos azonban megjegyezni, hogy tartózkodni kell attól, hogy bizonyos személyeket külső jegyek alapján ítéljünk meg, hiszen sosem született még olyan vizsgálati eredmény, amely teljes bizonyossággal meg tudná állapítani valakiről a személyisége, a szociális, pénzügyi háttere, vagy testi adottságai alapján, hogy elkövetővé válhat-e.

Bakóczy Antal összegezte a különböző típusú élet elleni bűncselekmények elkövetőinek személyiségjellemzőit. Könyvében górcső alá vette a konfliktusos, a szituatív, a nyereségvágyas, a leplezéses, illetve a szexuális jellegű élet elleni deliktumokat. Az öngyilkosságban közreműködéssel összefüggésben véleményem szerint elmondható, hogy általában az elkövetőt nem konfliktus, leplezési vagy szexuális szándék vezérli. A szituatív, illetve a nyereségvágyas elkövetés már sokkal inkább elképzelhető. Megállapításai szerint a szituatív jellegű büntettek elkövetői alacsony intellektusú, primitív felfogású, impulzív, gyengén szocializált, egocentrikus, mások érdekeit lebecsülő személyek. Jelentős részük alkoholproblémákkal küzd. Magas köztük a családi kötelékben élők aránya, jövedelmi viszonyaik átlagosnak mondhatók. Előéletükben azonban gyakori az erőszakos jellegű bűnelkövetés. Általában nehezen alkalmazkodnak másokhoz, nehezen tűrik a börtönkörülményeket is. A gyenge szocializáció és mások érdekeinek lebecsülése magyarázatot adhat arra, miért is nem tudják érzékelni mások életének értékét. Szituatív jellegű elkövetésnek minősülhet az öngyilkosságban közreműködés esetében az a helyzet, amikor az elkövető egy már eleve szuicid gondolatokkal küzdő személy szándékát észlelve és kihasználva, erősíti meg őt tervében és hajszolja ezzel öngyilkosságba. A nyereségvágyból történő elkövetés akkor merülhet fel, ha az elkövető annak reményében bírja rá öngyilkosságra a passzív alanyt, hogy kilétére így sosem derül fény, ezáltal pedig közvetlen vagyoni előnyre tesz szert. Az ilyen elkövetők általában szintén alacsony intellektusú, iskolázatlan, primitív felfogású, erősen egocentrikus, életet semmibe vevő, morális tartás nélküli, brutális, hideg fejű és számításból gyilkoló személyek.¹⁹

Összességében joggal mondható, hogy az élet elleni bűncselekmények elkövetői sokban hasonlítanak egymásra, az azonban a jogalkalmazás hátrányává válna, ha túlságosan komolyan vennék az efféle általánosítást. Az elkövetők pszichéje minden esetben más és más. Az

¹⁸ MÉSZÁROS Ádám: A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések. Ad Librum Kiadó, Budapest 2008., 219.

¹⁹ BAKÓCZI Antal: Az emberölés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1984., 231.

öngyilkosságban közreműködőké szintén nagyban eltérhet az emberölést megvalósítókétól. Ez annak tudható be, hogy a részesi vagy bűnsegédi magatartást kivitelező személy kezéhez valójában csak „közvetve” tapad vér. Ezek az elkövetők lehetnek sokkal kevésbé brutális, átlag állampolgárok is.

Ahogy a passzív alany vonatkozásában is említettem, az öngyilkosságban közreműködés színtere egyre inkább az internet, így bárki válhat elkövetővé. Az online elkövetett bűncselekmények két alapvető fontosságú fogalma az elkövető kapcsán az online identitás, illetve az anonimitás. Előbbinek egyik fajtája a digitális identitás, amely azokat az adatokat foglalja magában, amelyeket magunkról közlünk, amelyekből a profilunkat felépítjük. Ez tehát egy információhalmaz, ami az azonosítást szolgálja. Gondot jelent azonban, hogy ez az azonosítás korántsem megbízható, ugyanis a digitális identitás egy lényeges dologban különbözik a tényleges, fizikai identitásunktól, mégpedig abban, hogy lehetőségünk van azt bármikor akár teljes mértékben módosítani, ezáltal pedig ellenőrizhetetlenné válik. Az anonimitás, azaz a névtelenség fogalma pedig az elkövetőnek még több bátorságot ad, hiszen az online térben akárkivé válhat az ember és megteheti azt, amit a valóságban nem merne.²⁰

A passzív alany és az elkövető jogi megítélésének, valamint pszichológiai hátterének ismertetése után tanulmányomat a külföldi szabályozás áttekintésével folytatom.

5. Az öngyilkosságban közreműködés külföldi szabályozásmintái, különös tekintettel a német Büntető Törvénykönyvre

Habár Európában közel azonos erkölcsi, vallási és kulturális normák uralkodnak, a szuicid magatartások még mindig számos ellentétet szülnek. Büntethetőségére jelenleg nem vonatkozik nemzetközi egyezmény, így ennek hiányában minden állam maga dönt annak pönalizálásáról. Az öngyilkosságban közreműködés megítélésének három élesen elkülönülő szabályozási mintája alakult ki Európában:

1. Az első csoportba azok az országok tartoznak, amelyekben az öngyilkossággal összefüggő *quasi részesi* magatartásokat a törvény *expressis verbis* önálló tényállásként nevesíti és rendeli büntetni. Ide sorolható a francia *Code Penal*, az olasz *Codice Penal*, a holland *Wetboek van Strafrecht*, illetve az angol *Suicide Act*.
2. A második csoportot azok az országok képezik, amelyekben az öngyilkosságban közreműködés büntethetőségét büntethetőségi feltételhez kötik. Ezt a kategóriát további két alcsoportra bonthatjuk:
 - 2.1 Az egyik az objektív büntethetőségi feltételt megkövetelő államok sora. Objektív büntethetőségi feltételként jelölik meg az öngyilkosság megkísérlését. Ide tartoznak a közép-kelet-európai országok, így tehát az osztrák *Strafgesetzbuch*, a cseh, a szlovák, valamint a magyar Büntető Törvénykönyv.
 - 2.2 A másik kisebb kategória szubjektív büntethetőségi feltételt állapít meg. Kiváló példa erre Svájc, ahol a tettesnek a cselekményt önös érdekből kell elkövetnie ahhoz, hogy büntetőjogilag felelősségre vonható legyen.
3. A harmadik csoportot azok az országok alkotják, amelyek az *ultima ratio* jegyében lemondanak azon jogukról, hogy az öngyilkosságban közreműködést szankcionálják. Itt

²⁰ Kiberbűnözés és a virtuális tér veszélyei- interjú az internet világnapja alkalmából. <https://tinyurl.com/ysp6kmsy> (Letöltés dátuma: 2022.03.02.)

jegyezzük többek között a belga, a finn, a luxemburgi, a svéd, valamint a német Büntető Törvénykönyvet is.²¹

5.1 Az öngyilkosságban közreműködés szabályozása Németországban

A csoportosítás során már említésre került, hogy Németország nem rendeli önállóan büntetni az öngyilkosságban közreműködést. Ennek számos oka van, amelyet Magyarország különböző megoldások útján kiküszöbölt. Az öngyilkosságban közreműködés büntethetőségét a Strafrechtsgesetzbuch az egyik legfontosabb büntetőjogi alapelvvel zárja ki, méghozzá a járulékoság elvével (*Akzessorietätargument*). A német büntetőjogtudomány, a magyarhoz hasonlóan, a részesség nyilvánításhoz tettesi alapcselekményt követel meg. Ennek következtében nem teszik lehetővé a részesség megállapítását, feltéve, hogy a sértett az öngyilkosságot szabad akaratából (*freiverantwortlich*) követte el. Ezt a magyar Btk. a *quasi sui generis* jellegű bűncselekmények csoportjának létrehozásával orvosolja. A német jogirodalom azonban a közreműködő büntetlenségét a széles körben elterjedt, úgynevezett önfelelősségi elmélettel is alátámasztja (*Prinzip der Eigenverantwortlichkeit des Opfers*). Ezt az érvet abban az esetben is kötelező érvényűnek ismeri el a német bírói gyakorlat, ha a sértett önmagával szemben valósítja meg a tettet.

A német dogmatika problémája ezenfelül a szabad akaratú öngyilkosság fogalmának kidolgozatlanágában rejlik. Ennek következtében ugyanis az elkövető bizonyos esetekben az emberölés közvetett tetteseként vonható felelősségre. Akkor kerül sor ennek megállapítására, ha például az áldozat egy tévedés folytán oltja ki saját életét, azaz az elkövető eszközként használja fel a sértettet önmaga ellen. Ennek megértését szolgálhatja egy elhíresült eset, a Sirius-ügy. Az elkövető a passzív alanyt egy kitalált történet segítségével bírta rá öngyilkosság elkövetésére, aki annak reményében, hogy az elkövető új testet ad neki, jelentős összegű életbiztosítást kötött, melyben a tettet jelölte meg kedvezményezettként. A *Bundesgerichtshof* megállapította, hogy ebben az esetben nem beszélhetünk a sértett szabad akaratáról.²² A jogeset kiváló példa a tanulmányomban már említett nyereségvágyból elkövetett élet elleni bűncselekményekre.

A német *Strafrechtsgesetzbuch* 2015-ben fontos módosítást vezetett be. A jogalkotó új tényállást iktatott be a törvénykönyvbe, amely az üzletszerűen elkövetett öngyilkosságban közreműködést rendelte büntetni. A tényállás a következőképpen hangzott:

„Aki azzal a célzattal, hogy más öngyilkosságát elősegítse, ahhoz üzletszerűen alkalmat teremt, biztosít, közvetít három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

„Wer in der Absicht, die Selbsttötung eines anderen zu fördern, diesem hierzu geschäftsmäßig die Gelegenheit gewährt, verschafft oder vermittelt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.”²³

A törvényszöveg minden egységének megértéséhez a kommentár lehet segítségünkre. Ki kell emelni, hogy a törvényhozó a *Gelegenheit* kifejezés alatt alkalmat és semmiképp sem lehetőséget (*Möglichkeit*) ért, ugyanis a lehetőség biztosítása még nem elegendő a büntethetőség megállapításához. Ide sorolható az öngyilkosság szervezett lehetővé tétele gyógyszerek, eszközök, helyiség, továbbá szállítás biztosításán keresztül. Ezeket a példákon keresztül válik egyértelművé az alkalom teremtése, továbbá biztosítása, mint elkövetési

²¹ FILÓ Mihály: Asszisztált öngyilkosság és az életvégi döntések Európában, in: Állam- és Jogtudomány, LVII. évfolyam, 2016/4., 122-125.

²² FILÓ i.m. (2016), 125-126.

²³ Német Büntető Törvénykönyv 217. §

magatartás. Ugyanakkor a közvetítés (*vermitteln*), mint fordulat további magyarázatra szorul. Ez a fordulat akkor állapítható meg, ha az elkövető egy harmadik személy bevonásával teremti meg az öngyilkosság alkalmát. Példaként említhető erre, ha az elkövető a kapcsolatteremtést segíti elő az áldozat és az őt halálba juttató harmadik személy között, azonban meg kell jegyezni, hogy egy pusztán tanácskozás alkalmának biztosítása a harmadik személlyel még nem elegendő ok az asszisztált öngyilkosság miatti felelősségrevonáshoz.²⁴

Ez a koncepció még így is kompromisszumot igényelt a tartományok részéről, mivel egyes tagállamok radikálisabb megoldás mellett tették volna le szavazatukat. A javaslatok között szerepelt az öngyilkosság népszerűsítésének pönalizálása, valamint az eutanáziatársaságok alapításának bünszervezethez hasonló módon való büntetése is. Ezt azzal indokolták, hogy az élet kioltásának kommercializálása alaptörvényellenes.²⁵

Az ezt követő években azonban számos alkotmányjogi panasz érkezett a 2015. évi módosítás ellen a német Szövetségi Alkotmánybírósághoz. Az alkotmánybíróság a 2020. február 26-i ítéletében vezette le az öngyilkossághoz fűződő alapjogot, ezzel pedig alkotmányellenesnek nyilvánította az öngyilkosságban közreműködés kriminalizálását. Az öngyilkossághoz való jogot az emberi méltóságból származtatták a karlsruhe-i bírák. Mindenkinek joga van az önmaga által meghatározott halálhoz. Ez az ítélet egyértelmű üzenete. Az emberi méltóságnak nincs általánosan elfogadott definíciója, azonban a joggyakorlat hosszú évek alatt kimunkálta azt. Összefoglalva azt mondhatnánk, az embert soha nem szabad az állami cselekvés pusztán tárgyává tenni. Minden ember maga dönti el, milyen értelmet ad életének és hogyan kíván élni. Ez pedig nem csak az életre, hanem a halálra is vonatkozik, mivel a kettő szoros egységet alkot. A méltóságteljes élethez elválaszthatatlanul hozzátartozik a méltóságteljes halál is. Így tehát annak eldöntése, hogy mikor és hogyan veszítsük életünket, életünk utolsó olyan döntése, amelyet autonóm személyként hozhatunk. Ez az öngyilkossághoz való jog alkotmányos alapja.²⁶

6. Az öngyilkosságban közreműködés büntetnének ismertetése egy jogeset segítségével

Választásom egy híres amerikai jogesetre esett, amely amellelt, hogy nagy sajtóvisszhangot kapott, számos tanulmány alapjául szolgált. Ide tartozik a Harvard Law Review című folyóiratban megjelent tanulmány is, amely részletesen feldolgozta a *Commonwealth v. Michelle Carter* ügyet. Az eset 2014-ben történt, amikor egy Roy nevű férfi egy várostól távol eső parkolóba hajtott autójával, majd szén-monoxidot belélegezve vett végezt saját életének. A nyomozás során kiderült, hogy Roy és Carter, az ügy vádlottja évekkel az öngyilkosság elkövetése előtt ismerkedtek meg, azonban személyesen csak párszor találkoztak 2012-ben. Ezután az interneten keresztül tartották a kapcsolatot. Roy mentális problémákkal és szuicid gondolatokkal küzdött. Kezdetben Carter lebeszélte arról, hogy gondolatainak megfelelően cselekedjen, azonban idővel ez megváltozott és segítséget nyújtott a terv kidolgozásában, valamint bátorította az elkövetésben. A vádemelő esküdtszék vádat emelt Carter ellen gondatlan emberölés büntetése miatt. Carter azzal érvelt a vádak ellen, hogy a szavak önmagukban nem képesek megvalósítani emberölést. A Massachusettsi Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy valaki öngyilkosságra való szóbeli biztatása emberölésért való felelősségre vonást eredményez, továbbá kiemelte, hogy a kettejük közti bensőséges viszony,

²⁴ Thomas FISCHER: Strafrechtsgesetz mit Nebengesetzen. 64. Auflage. C.H. Beck Kiadó, München 2017., 1520-1522.

²⁵ FILÓ i.m. (2016) 126.

²⁶ Volker BOEHME-NEBLE: Das Grundrecht auf Suizid, 1.

még ha ez csak az online térben valósult is meg, valamint a tény, hogy az elkövetés közben Carter virtuálisan jelen volt, a bátorítás „kényszerítő minőségét” is megalapozza. Az ügyészség szerint Carter érzéketlen szöveges üzenetekkel hajlította meg a mentálisan sérült Roy akaratát, aki még az utolsó pillanatban is ki akart szállni az autóból. Ezt az öngyilkosság bekövetkezése után üzentte meg Carter egy barátjának, akinek beszámolt a teljes történetről. Elmesélte, hogy segített megnyugodni Roynak, utasította őt arra, hogy ne késleltesse tervét, hanem szálljon vissza a járműbe, valamint végig hallgatta telefonon azt is, ahogyan Roy életét veszti. A bíróság elutasította az érvet, mely szerint az öngyilkosságra való rábírás nem büntetendő. A védelem ezt követően Carter antidepresszáns gyógyszereire hivatkozott, amelyek miatt nem tudott akaratának megfelelően viselkedni és agresszív hangnemet vett fel Roy-jal szemben. Egy pszichiáter is alátámasztotta a gyógyszer negatív hatását Carter magatartására. Továbbá azzal indokolták még az eset megtörténtét, hogy Roy maga akart öngyilkos lenni már évek óta, ezért halála nem gyilkosság. A bíróság megállapította Carter bűnösségét, habár Roy-nak korábban is voltak öngyilkossági tervei és sokáig kereste annak módját. Ennek ellenére ezt a tervet Carter ötölte ki, valamint döntő fontosságúnak tartotta a bíró, hogy Roy felhagyott öngyilkossági szándékával, amikor kiszállt autójából, ezért innentől kezdve Carter akarata irányította az eseményeket. Carter utasítása életveszélyes kockázatot jelentett Roy számára, így Carter kötelezettsége lett volna, hogy észszerű lépéseket tegyen a következmények megakadályozása érdekében. Végül soron tehát Carter cselekvése, illetve bizonyos cselekvésének elmulasztása okozta Roy halálát. Sokak szerint az ügyet bonyolította, hogy a bíróság a mulasztási elméletre támaszkodott, hiszen a tipikus mulasztással megvalósuló bűncselekményeknél a sértett tehetetlen a következmények megakadályozása tekintetében, azonban Roy megakadályozhatta volna életének saját kezű kioltását. Következetesebb megoldás lett volna a tevésen alapuló vétkesség megállapítása, hiszen Carter utasítása már tevésnek minősül. Ennek a magatartásalapú elméletnek a felállítása azonban azt a követelményt támasztotta volna a jogalkotó felé, hogy kriminalizálja az öngyilkosságra való rábírást. A kritikusok ezt a büntetőjogi felelősség súlyos kiterjesztésének tartották, hiszen ebben az esetben csupán verbális elkövetésről beszélünk és a hasonló következménnyel járó, jóval gyakrabban előforduló zaklatást (bullying) is ebbe a körbe emelhetné ezáltal a joggyakorlat. A bíróságoknak azonban iránymutatásul szolgálhatnak bizonyos, a jogesetben felmerülő körülmények, amelyek megalapozhatják az öngyilkosságra rábírásért való felelősségre vonást. Ide sorolhatjuk a bensőséges viszonyt, a folyamatos kommunikációt, a sértett sürgetését, akaratának meghajlítását, illetve megtörését, továbbá mentális gondjainak kihasználását. A kritikák ellen szól tehát, hogy ezek a jellemzők nem sodornák át a zaklatás elkövetését az öngyilkosságra rábírás tényállásába. Az elítélés feltételül nem a verbális kommunikáció, hanem a „kényszerítő minőség” szolgál, így a kriminalizálást bírálók sem hivatkozhatnak a szólásszabadság, mint alapvető jog korlátozására.²⁷ Az eset hatására az Amerikai Egyesült Államok 4 tagállama is pönalizálta az öngyilkosságra buzdítást, azonban részletezésének a terjedelmi korlátok gátat szabnak.²⁸

Mivel dolgozatom nem csak a jogi, hanem a pszichológiai tényezőket is elemzi, ezért a jogi megítélés mellett ismételten fontosnak tartom, hogy szót ejtsek arról, hogy egy, a fokozottan veszélyeztetett korosztályba eső fiatal esett a bűncselekmény áldozatául, akinek szuicid hajlama

²⁷ Criminal Law - Liability for physical harm – Trial Court convicts defendant of involuntary manslaughter based on encouragement of suicide. – Commonwealth v. Carter, No. 15YO0001NE (Mass. Juv. Ct. June 16, 2017). https://harvardlawreview.org/wp-content/uploads/2018/01/918-925_Online.pdf (Letöltés dátuma: 2022.03.10.)

²⁸ James ORLANDO: Criminal Laws on Encouraging Suicide. <https://search.cga.state.ct.us/Highlighter/doc/50b9f1aac436e00dd38f5e61aafcfda.pdf#page=1> (Letöltés dátuma: 2022.03.10.)

a Bobbert féle szubjektív okokból származott, azonban feltehetőleg nem követetett volna el öngyilkosságot az elkövető rábíró magatartása nélkül. Tóth Mónika Ditta hívta fel a figyelmet az öngyilkossági kísérletek háttérében meghúzódó motivációkra. Írásában kijelentette, hogy számos kísérlet mögött valójában nem áll életelhagyási szándék. Ez főként a nők körében fordul elő, akik ezzel mások viselkedését próbálják befolyásolni, valamint kommunikálni a külvilág felé érzéseiket. A céltól függetlenül természetesen minden öngyilkossági kísérletet egyformán komolyan kell venni.²⁹

7. Összegzés

Tanulmányom rávilágított az öngyilkosságban közreműködés nem csak jogi, hanem pszichológiai aspektusaira is. Összegezve elmondhatjuk, hogy a személyiségtani jellemzőket vizsgálva bizonyos csoportok fokozott veszélynek vannak kitéve, amikor az öngyilkosságban közreműködés büntetének passzív alanyait vizsgáljuk. Természetesen a sértett mentális állapota, szuicid hajlama nem mentesítheti az elkövetőt a felelősségrevonás terhe alól. A társadalomnak az öngyilkosság kérdéskörére nem csak büntetőjogi, hanem büntetőjogon kívüli eszközökkel is reagálnia kell, legyen szó iskolai edukációról vagy pszichológiai kezelésekről. A szuicid magatartásokat nem csak büntetőjogi, de alkotmányjogi, továbbá pszichológiai aspektusból is érdemes kutatni. Bizton állíthatom, hogy az asszisztált öngyilkosság problémaköre még hosszú évekig foglalkoztatni fogja nem csak a jogtudomány, de a politika, a közélet, a pszichológia és az etika területe iránt érdeklődőket is.

²⁹ TÓTH Mónika Ditta: Az öngyilkossági kísérletezés pszichoszociális háttértényezőinek vizsgálata, 29. http://repo.lib.semmelweis.hu/bitstream/handle/123456789/4506/tothmonikaditta.d_DOIs.pdf?sequence=1 (Letöltés dátuma: 2022.03.11.)